

*Tavoitteena
LAPSEN OSALLISUUS
Emma & Elias -ohjelmassa*

Sonia Kuutti
Lastensuojelun Keskusliitto, 2017.

SISÄLTÖ

ALKUSANAT.....	2
1 LAPSEN OSALLISUUDEN LAINSÄÄDÄNNÖLLISESTÄ TAUSTASTA	3
2 LAPSEN OSALLISUUDEN MÄÄRITELMIÄ.....	4
3 LAPSEN OSALLISUUDEN TÄRKEYDESTÄ.....	9
4 OSALLISUUTTA YHDESSÄ LASTEN KANSSA.....	11
5 ESIMERKKEJÄ LAPSEN OSALLISUUTTA TUKEVISTA TOIMINTAMALLEISTA EMMA & ELIAKSESSA	11
5.1 Varhaiskasvatuksessa ja koulumaailmassa.....	11
5.2 Haastavissa elämäntilanteissa	15
5.3. Hyödyntäen nykYTEKNIIKAN keinoja.....	20
6 POHDINTAA LAPSEN OSALLISUUDEN TOTEUTUMISESTA EMMA & ELIAKSESSA.....	21
LÄHTEET	22

ALKUSANAT

Lapsilla on oikeus omiin mielipiteisiin ja jokaisella lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä, kunhan se ei loukkaa muita.

(YK:n lapsen oikeuksien sopimus 12. ja 13. artikla)

Tähän raporttiin on koottu yleistä teorian tietoa lapsen osallisuudesta sekä muutamia käytännön esimerkkejä lapsen osallisuutta tukevista toimintamalleista Emma & Elias -ohjelmassa. Lapsen osallisuuden edistäminen ja lisääminen on ollut yksi Emma & Elias -ohjelman päätavoitteista. Siihen on pyritty vahvistamalla moniarvoisuutta ja suvaitsevaisuutta sekä korostamalla lapsen omia sosiaalisia verkostoja ja oikeutta olla lapsi. Lisäksi on pyritty nostamaan esille lapsen aktiivisen ja omaehtoisen toiminnan mahdollisuuksia.

Raportissa esiinnostetut esimerkit on koottu haastatteleamalla kahdeksaa ohjelmassa mukana olevaa hanketta ja projektia. Haastateltavina ovat olleet Väestöliiton Perheystävällisesti töissä, Koulutus Elämään -säätiön Lasten ja nuorten terveyskasvatustyö ja ehkäisevä päihdetyö, Pesäpuun SISUKAS – Sijoitettu lapsi koulussa, Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön Perhetalkoot, Kriminaalihuollon tukisäätiön Rikostaustaisten läheis- ja perhetyön koordinaatiotoiminta, EHYT ry:n änni, Ebeneser-säätiön Aikamatkalla sekä Pelastakaa Lasten, Pesäpuun ja Perhehoitoliiton PePPI – Vapaaehtoiset voimavarana sijaisperheiden tukemisessa. Tämä lapsen osallisuutta tukevia toimintamalleja esittelevä raportti on työstetty osana sosionomiopintoihin liittyvää hanke- ja projektityön harjoittelua.

1 LAPSEN OSALLISUUDEN LAINSÄÄDÄNNÖLLISESTÄ TAUSTASTA

Osallisuus on oikeutta ilmaista mielipiteensä. Historiallisesti ja käsitteellisesti voitaisiin sanoa, että se on vapautta uskoa toisin. Suomessa keskustelu lapsen oikeudesta tulla kuulluksi ja vaikuttaa omaan elämäänsä liittyviin asioihin alkoi 1980-luvulla lapsia koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä. Nykyisin lapsen oikeus osallisuuteen on suojattu vahvasti lainsäädännöllä. Suomen perustuslain 6 §:n 3. momentin mukaisesti lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja lapsella on oikeus vaikuttaa häntä koskeviin asioihin omaa kehitystään vastaavalla tavalla. Tuo yhdenvertaisuutta koskeva pykälä kuvaa lapsen osallisuuden ydintä. Sama säännös löytyy myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12. artiklasta sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 7. artiklasta. Vastaavat lapsen osallisuutta koskevat säännökset on kirjattu myös sosiaalihuollon asiakaslakiin sekä lastensuojelulakiin. Näiden lakien mukaisesti lapsen osallisuuteen kuuluu lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen, lapsen puhevallan käyttö sekä mahdollisuus edunvalvojan käyttämiseen. Lapsen oikeuksien sopimuksen neljä pääperiaatetta, eli oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen, lapsen etu, syrjimättömyys sekä lapsen osallisuus, liittyvät kaikki yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja lapsen kasvuyhteisöihin. YK:n lapsen oikeuksien tultua Suomessa voimaan vuonna 1991 on lapsen itsenäinen oikeudellinen asema liittynyt osaksi myös lapsen ihmisoikeuksia koskevaa keskustelua, sillä sopimuksella pyritään nimenomaan turvaamaan lapsen yksilöllinen kunnioittaminen ja autonomia. Lapsen oikeuksien sopimuksen voidaan sanoa muodostavan kolmikantaisen suhteen lapsen, vanhempien ja valtion välille. Tässä kolmikannassa oikeudet kuuluvat lapselle, vastuu vanhemmille tai muille huoltajille ja valtio vastaa lapsen oikeuksien viimekätisestä turvaamisesta. (Pajulammi 2013, 94.; Pajulammi 2014, 138 ja 249; Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 15.; Saastamoinen 2010, 65-66; Lastensuojelun Keskusliitto, Vammaisen lapsen näkemyksen selvittäminen i.a.)

Myös viime syksynä voimaan tulleissa uusissa varhaiskasvatussuunnitelman valtakunnallisissa perusteissa tuodaan lapsen osallisuuden tärkeyttä esiin selvemmin kuin aiemmin. Niissä korostetaan varhaiskasvatuksen keskeistä

tehtävää tukea lapsen kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa häntä oma-aloitteisuuteen. Varhaiskasvatuksen ammattilaisilta tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen ja rakenteiden entistä tietoisempaa kehittämistä. Lapsen osallisuutta vahvistetaan entistä voimakkaammin lasten, huoltajien ja henkilöstön yhteisellä osallistumisella toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Monet uusiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin pohjautuvat paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat onkin jo toteutettu tätä kasvanutta osallisuuden tematiikkaa kunnioittaen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 24 ja 30.)

2 LAPSEN OSALLISUUDEN MÄÄRITELMIÄ

Osallistuminen on mukanaoloa ja osan ottamista johonkin. Termeinä osallisuudesta voidaan erottaa sekä osallisuus että osallistuminen. Osallistuminen on enemmän konkreettista toimintaa, kun taas osallisuuteen sisältyy oikeus saada tietoa itseä koskevista asioista ja mahdollisuus ilmaista omia mielipiteitään sekä siten päästä vaikuttamaan niihin. Osallisuuteen liittyy vahvasti niin yksilöllinen kuin yhteisöllinenkin elementti. Osallistuessaan yksilö kokee itsensä arvokkaaksi, mutta toisaalta myös yksilöä ympäröivän yhteiskunnan on kyettävä mahdollistamaan osallisuus. Osallisuuteen liittyy vahvasti käsitys lapsesta yksilönä ja toimijana, yhteiskunnan ja inhimillisen yhteisön jäsenenä. Laajasti katsottuna osallisuus liittyykin siihen, miten lapset ja lapsuus yhteiskunnassa nähdään. Osallisuus ei siis ole pelkästään teknistä, menetelmällistä ja hallinnollista, vaan tarvitaan myös lapsen oikeuksia ja osallisuutta korostavaa lapsikäsitystä. Nämä demokraattiset arvot muuttuvat lapselle todellisiksi vasta silloin, kun niitä hänelle tarjotaan. Lapsi ei voi valita osallisuutta, ellei aikuinen tarjoa hänelle siihen mahdollisuutta. Lapsen osallisuus tarvitsee aikuisten vahvaa sitoutumista osallisuuden tukemiseen. Arvosidonnaisessa lähestymistavassa lasten tukeminen ja heidän osallistumismahdollisuuksien luominen nähdään lasten oikeutena ja tärkeänä asiana myös lapsille. (Eskel & Marttila 2013, 83-84; Pajulammi 2014, 141; Hotari, Oranen & Pösö 2013, 162-163; Leinonen, Venninen & Ojala 2011, 85.)

Osallisuuden rakentumisesta on mallinnettu erilaisia malleja, joista tässä käydään läpi muutama. Nämä mallit pohjaavat ajatuksensa jo kehityopsykologian näkemykseen siitä, että osallisuus on lapselle hyväksi. Mallit toimivat hyvin oman ajattelun pohjana pohdittaessa lapsen osallisuutta. Roger Hartin vuonna 1992 luoma osallisuuden tikapuut on näistä malleista ehkä tunnetuin. Hartin osallisuuden tikapuissa on kahdeksan askelmaa, jossa osallisuuden saamat merkitykset asettuvat hierarkkiseen järjestykseen tikapuiden eri tasoille. Mitä alemmalla portaalla lapsi on, sitä vähemmän hänellä on mahdollisuuksia vaikuttaa, ja vastaavasti mitä korkeammalle lapsi tikapuiden askelmissa kiipeää, sitä suurempi on hänen osallisuutensa määrä. (Eskel & Marttila 2013, 78; Pajulammi 2014, 235-236.)

Mukaillen Hartin osallisuuden tikapuiden askelmat voidaan alhaalta ylöspäin nimetä seuraavasti:

1. Lapsia ohjataan.
2. Lapsi ovat toiminnassa kuin koristeena.
3. Lapsi on mukana toiminnassa vain muodon vuoksi.
4. Lapsen mielipiteitä kuullaan, mutta aikuinen tekee päätökset.
5. Lapselta kysytään toiminnasta ja häntä kuullaan.
6. Lapsen kanssa tehdään päätökset, mutta aloitteet tulevat aikuiselta.
7. Lapsi aloittaa ja ohjaa toiminnan.
8. Lapsi ja aikuinen päättävät yhdessä. Toiminta on lapsilähtöistä.

(Eskel & Marttila 2013, 83-84.)

Hartin tikapuiden kolme ensimmäistä askelmaa ovat lähinnä osallisuuden kosmeettisia tasoja eikä niihin sisälly varsinaista lapsen osallisuutta. Niissä lapsi onkin aikuisen toiminnan kohteena. Neljännestä askelmasta ylöspäin lapsella on enemmän aktiivinen rooli: hän ymmärtää meneillään olevan tilanteen ja tiedostaa, kuka hänen osallisuuttaan ohjaa ja miksi. Viidennellä askelmalla aikuinen johtaa tilannetta, mutta lasta kuunnellaan ja informoidaan tilanteeseen liittyvistä yksityiskohdista. Kuudennella askelmalla lapsi on jo mukana tilanteen

suunnittelussa ja muussa toiminnassa, vaikka aikuiset ovat vielä pääroolissa. Seitsemännellä askelmalla lapsi toimii itsenäisemmin ja aikuinen on enemmän avustavassa roolissa. Kahdeksannella askelmalla lapsi toimii itsenäisesti ja yhteistyössä aikuisen kanssa.

(Pajulammi 2014, 235-236.)

Harry Shier mallinsi vuonna 2001 viisiportaisen tasomallin, joka tarkastelee osallisuutta lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen sekä lapsen toimintamahdollisuuksien kautta. Ensimmäisellä tasolla lapsi tulee kuulluksi, nähdyksi ja kohdatuksi. Aikuisen rooliin kuuluu kokonaisvaltaisesti havainnoida ja tulkita lapsen ilmaisua. Toisella tasolla tuetaan lasta ilmaisemaan omia mielipiteitä ja näkemyksiä. Aikuinen pyrkii mahdollistamaan lapsen luottamuksen syntymisen ja luo sellaisia vuorovaikutustilanteita, joissa lapsi kokee, että hänen ilmaisullaan on merkitystä ja että hänen asiansa halutaan kuulla. Shierin tasomallin kolmannella tasolla aikuinen hyödyntää lapsen aloitteita, tarpeita ja kiinnostuksenkohteita suunnitellessaan ja toteuttaessaan toimintaa. Lapselle myös annetaan palautetta ja perusteluja siitä, miten hänen ajatuksensa vaikuttavat arkeen ja toimintaan. Samalla lapsi voi oppia ymmärtämään omia vaikutusmahdollisuuksiaan. Neljännellä osallisuuden tasolla lapsi osallistuu yhdessä aikuisen kanssa päätöksentekoon ja sen suunnitteluun. Keskeistä on yhteistoiminta. Mahdollistaessaan lapsen osallistumisen suunnitteluun ja päättämiseen aikuinen luopuu vallastaan ohjata lasta ylhäältä päin. Päätöksien tekeminen on myös taito, joka vaatii mahdollisuuksia harjoitella ja kokeilla omien resurssien ja taitojen riittävyyttä. Shierin mallin korkeimmalla eli viidennellä tasolla lapsi jakaa valtaa ja vastuuta yhdessä aikuisen kanssa ja saa samalla kokemuksia vastuuseen kasvamisesta, onnistuneista ja epäonnistuneista ponnistuksista yhteisen hyvän eteen. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että osallisuuden tasosta riippumatta vastuu lapsesta on kuitenkin aina aikuisella. (Leinonen, Venninen & Ojala 2011, 85.)

Shierin viisiportaisen tasomallin tasot voidaan kootusti nimetä seuraavasti:

1. TASO *Lapsi tulee kuulluksi*
Aikuinen pysähtyy kuuntelemaan lasta. Lapsi näyttää ja kertoo aikuiselle häntä kiinnostavia asioita.
2. TASO *Lapsen mielipiteen ilmaisua tuetaan*
Aikuinen mahdollistaa lapsen mielipiteen ilmaisun ja hankkii tietoa lapsesta monin eri tavoin.
3. TASO *Lapsen omat näkemykset vaikuttavat*
Aikuinen tukee lasta toimimaan omien ideoidensa pohjalta ja suunnittelee toimintaa pohjautuen lapsen omaan kiinnostukseen.
4. TASO *Lapsi osallistuu päätöksentekoon*
Aikuinen muuttaa suunnitelmia lapsen kiinnostuksen mukaan ja lapsen ehdotukset muuttavat suunniteltua toimintaa.
5. TASO *Lapsi jakaa valtaa ja vastuuta*
Lapsi osallistuu toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen.

(Leinonen, Venninen & Ojala 2011, 86.)

Nigel Thomas on erotellut neljä erilaista aikuisten lähestymistapaa liittyen lasten osallisuuteen ja osallistumiseen. Nämä hän on nimennyt seuraavasti:

Kliininen

Byrokraattinen

Arvosidonnainen

Kyyninen

Kliinisessä lähestymistavassa aikuinen arvioi lapsen osallistumista hänen emotionaalisen kapasiteettinsa ja haavoittuvuuden näkökulmasta. Silloin osallistuminen nähdään helposti lapsen hyvinvointia vaarantavana tekijänä ja lapsi suljetaan sen perusteella pois keskustelusta ja päätöksenteosta. Toisaalta kliininen näkökulma voi myös johtaa lapsen yliherkkään mukaan ottamiseen ja huomiointiin. Aikuisen *byrokraattisen* lähestymistavan piirteisiin kuuluu osallistumisen muodollisten vaatimusten toteuttaminen. Samalla periaatteella pystytään perustelemaan niin lapsen osallisuuden sivuuttaminen kuin huomioiminenkin. *Arvosidonnaisessa* lähestymistavassa lapsen osallisuus

nähdään lapsen oikeutena. Se koetaan lapselle hyväksi ja tärkeäksi ja sen nähdään myös johtavan lopulta lapsen kannalta parempiin käytäntöihin ja lopputuloksiin. Näin ajattelevat aikuiset haluavat mahdollistaa lapsen tukemisen ja osallistumisen. *Kyyniselle* lähestymistavalle taas on ominaista nähdä lapsen osallisuus vaarana. Tässä näkökulmassa lapset koetaan manipuloiviksi yksilöiksi, jotka vain haalivat valtaa ilman siihen liittyvää vastuuta. (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 154.)

Nigel Thomas on myös nimennyt kuusi ulottuvuutta, jotka tulisi toteutua aidossa osallisuudessa. Ensinnäkin lapsella tulisi aina olla mahdollisuus valita, osallistuuko hän johonkin vai ei. Toiseksi lapsella pitää olla mahdollisuus saada tietoa itseään koskevassa asiassa ja omasta roolistaan siinä. Kolmanneksi lapsella pitäisi olla aito mahdollisuus vaikuttaa siihen prosessiin, jossa hän on osallisena. Neljäs ulottuvuus koskee lapsen mahdollisuutta ilmaista itseään. Thomasin nimeämä viides ulottuvuus liittyy lapsen mahdollisuuteen saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Kuudes ulottuvuus koskee lapsen mahdollisuutta itsenäisiin päätöksiin. Kaiken tämän lisäksi on myös tärkeää, että lapsi saa aina tarvitessaan osallisuutensa tueksi henkilökohtaista apua. (Pajulammi 2014, 236-237.)

Nigel Thomasin osallisuuden ulottuvuudet:

Mahdollisuus valita

Mahdollisuus saada tietoa

Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin

Mahdollisuus ilmaista itseään

Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen

Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

(Hotari, Oranen & Pösö 2013, 153.)

Carolyne Willow on määritellyt lapsen osallisuutta kolmesta R:stä käsin: kunnioittamisesta (*Respect*), rutiinista (*Routine*) ja raportoinnista (*Report*).

Kunnioittaminen koskee lapsia iästä riippumatta. Rutiini merkitsee osallisuuden kuuluvan osaksi normaalikäytäntöjä. Osallisuutta ei käytetä vain tekemisen vuoksi. Raportoinnin yhteydessä lapselle itselleenkin saatetaan tietoon, miten hänen mielipiteensä on otettu huomioon ja miten hän on asiaan vaikuttanut. (Heinonen & Kuikka 2013, 219.)

Osallisuudessa ei lopulta olekaan kysymys ainoastaan osallisuuden maksimoinnista, vaan enemmänkin joustavista tavoista lapsen osallisuuden tukemiseksi juuri sen mukaisesti, miten lapsi itse haluaa ja mihin hän tuntee olevansa valmis. (Pajulammi 2014, 237.)

3 LAPSEN OSALLISUUDEN TÄRKEYDESTÄ

Lapsen osallisuus on valmiutta kohdata lapsi vuorovaikutuksessa. Se tarkoittaa lapsen näkemistä aktiivisena toimijana omaa elämäänsä koskevissa asioissa. Yleisesti se on lapsen kuuntelemista, kuulemista ja kunnioittamista, kommunikaatiota hänen kanssaan. Osallisuuteen kiinteästi kuuluva toimijuuden käsite tulisi nähdä niin sosiaalisesti, ajallisesti kuin tilannekohtaisestikin muuttuvana, ja aikuinen voi toiminnallaan tukea ja edistää tätä. Osallisuutta voitaisiin kuvata myös prosessina, joka pitää sisällään lapsen ja aikuisen välistä vastavuoroista kunnioitusta, tiedonvaihtoa ja vuoropuhelua. Tuollaisen kommunikaation kautta lapset saavat mahdollisuuksia oppia, miten eri yksilöiden näkemykset otetaan huomioon ja miten ne asioihin vaikuttavat. Lapsen osallisuudessa tärkeää onkin, ettei se ole vain hetkellinen teko, vaan pitkäkestoista ja jatkuvaa vuoropuhelua, jonka avulla kehitetään menettelytapoja, ohjelmia ja toimenpiteitä kaikilla lasten elämän kannalta keskeisillä alueilla. Tärkeää on kuitenkin koko ajan muistaa, että lapsen osallisuus ei saa olla vastuun siirtämistä lapselle, vaan pyrkimyksenä on saada lapsen ääni ja näkökulma mukaan lapsen omaan elämään vaikuttaviin asioihin. (Pajulammi 2013, 96 ja 123; Lastensuojelun Keskusliitto, Vammaisen lapsen näkemyksen selvittäminen.)

Lapselle osallisuus ja yhteenkuuluvaisuuden tunne tarkoittavat, että hänellä on mahdollisuus tulla kuulluksi omassa jokapäiväisessä elämässään ja leikeissään. Lapsen kokemukset hyväksyttynä ja arvostettuna olemisesta luovat hänelle yhteisöllisyyden pohjaa. Osallisuuden perusta luodaan lapsen kohtaamisella, hänen tarpeidensa tyydyttämisellä ja turvallisuuden tunteella. Tällöin lapsi voi jäsentyä oman elämänsä ympäristöön ja ihmissuhteisiin. Havainnoimalla ja seuraamalla lapsen kokonaisilmaisua aikuinen pystyy näkemään lapsen jäsentymisen etenemisen. Parhaimmillaan osallisuus on yhdessä elämiseen liittyvä kokemus, johon myös lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Lapsen ja nuoren kasvamista ehyeksi yksilöksi vahvistetaan suomalla hänelle jokaisessa kehitysvaiheessaan mahdollisuuksia osallistua itse toimivana, tuntevana ja ajattelevana yksilönä. Meidän jokaisen ainutkertainen minuus muodostuu noissa osallistuvan vuorovaikutuksen tilanteissa. Osallisuus on ihmiseksi kasvamisen edellytys ja ihmisestä muokkautuukin ihminen ainoastaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Lapsetkin ovat ihmisiä tässä ja nyt ja heillä on oikeus aikuisten ja yhteiskunnan suojeluun. Lapsuutta tulisikin kunnioittaa juuri sellaisenaan, eikä ajatella sitä vain matkana kohti aikuisuutta. On meistä aikuisista kiinni, miten haluamme näitä lapsille kuuluvia oikeuksia toteuttaa. (Eskel & Marttila 2013, 78; Hakalehto-Wainio 2013, 22-25 ja 42-43; From & Koppinen 2012, 19; Mäkelä 2011, 14-16.)

Ihmisten kyky oppia toisiltaan on myös yksi demokratian tärkeimmistä edellytyksistä ja dialogisen keskustelun avulla tätä voidaan ylläpitää parhaiten. Ihmisten välinen keskustelu herättää meidät havaitsemaan ja arvostamaan toistemme erilaisuutta sekä auttaa meitä huomaamaan, miten paljon näiden kokemusten erilaisuus voikaan rikastuttaa yhteiselämää. Dialogi synnyttää luottamusta ja auttaa meitä saamaan laajemman ja monipuolisemman kuvan käsiteltävistä asioista, myös lapsen silmin. Tunteiden, kokemusten ja aistien avulla ihminen löytää oman suhteensa ympäröivään maailmaan. Ihmisen perustarpeisiin kuuluva yhteys toisiin ei katoa, vaikka matkalla aikuisuuteen ehkä opimmekin pärjäämään verrattain itsenäisesti. Ihmiselle on suuri merkitys sillä, millaisiin yhteisöihin hän kokee kuuluvansa. Samalla se määrittää myös ymmärrystämme siitä, keitä me itse olemme ja minkä koemme olevan meille mahdollista. Siksikin ihmisten väliset suhteet ja kohtaamiset ovat meille kaikille

merkityksellisiä ja ei ole yhdentekevää, miten ympäröivä yhteiskuntamme tämän mahdollistaa. (Alhanen 2016, 11,14,25 ja 27; From & Koppinen 2012, 19.)

4 OSALLISUUTTA YHDESSÄ LASTEN KANSSA

Lapselle ominaiset toimintatavat tukevat parhaiten lapsen osallisuutta. Niiden kautta saadaan selville, mikä on lapsen elämässä tärkeää, mitä hän ajattelee ja minkälaisia ideoita hänellä on. Osallisuus näkyy konkreettisina tekoina ja tapoina toimia toisten kanssa. Samaan aikaan osallisuus on myös tunne, yksilön oma tuntemus osallisuudesta. Aikuiselta tämä vaatii uskallusta tarkastella asioita lapsen näkökulmasta ja pysähtymistä sen äärelle mitä on lapselta kuullut ja nähnyt. Vasta silloin voi todellinen osallistava toiminta alkaa muotoutua. Osallistava ja vastavuoroinen toiminta kysyykin aikuiselta herkkien tuntosarvien kasvattamista, korvien suurentamista, silmien terävöittämistä ja yhteispohdintaa lapsen kanssa, eli uskallusta heittäytyä lapsen matkaan ja toimintaan yhdessä hänen kanssaan. (Karlsson 2005, 8-9.)

5 ESIMERKKEJÄ LAPSEN OSALLISUUTTA TUKEVISTA TOIMINTAMALLEISTA EMMA & ELIAKSESSA

5.1 Varhaiskasvatuksessa ja koulumaailmassa

Ebeneser-säätiön Aikamatkalla-hankkeessa päätavoitteena on lisätä lapsen sosiaalista hyvinvointia lapsen omia juuria ja identiteettiä vahvistavan työskentelyn avulla. Kohderyhmänä työskentelyssä ovat varhaiskasvatusikäiset lapset, heidän perheensä ja isovanhempansa sekä varhaiskasvatuksen ja lapsi- ja perhetyön ammattilaiset. Voimaannuttavan sukutyöskentelyn keinoin pyritäänkin vahvistamaan lapsen osallisuutta omassa lapsiryhmässään ja samalla syventämään varhaiskasvatuksen sekä muiden lapsi- ja perhetyön toimijoiden ja perheiden kasvatusyhteistyötä. Työskentelyssä kulkee koko

matkalla vahvasti mukana osallisuus samalla, kun vuorovaikutus syvenee hyvin moneen suuntaan. Aikamatkalla työskentelyssä lapsen osallisuus tarkoittaakin, että lapsi jakaa omia juuriaan koskevia kysymyksiä perheensä, päiväkodin aikuisten ja toisten lasten kanssa. Sitä kautta lapsi tulee osaksi perheensä ja sukunsa historiaa sekä samalla myös osaksi oman lapsiyhteisönsä historiaa. Tämän työskentelyn kautta lapsi saa oman osallisuuden kokemuksen. Lapsi on osallisena perheen ja suvun historiassa, jakaa omia tarinoitaan muiden kanssa sekä pohtii omaa paikkaansa historian ja sukupolvien jatkumossa.

Pitkäkestoinen teematyöskentely valitaan lasta lähellä olevista asioista, jolloin lapsella on kokemuksia ja mielipiteitä siitä. Näin lapsen aktiivisuus ja rohkeus kasvavat ja hän kokee itsensä tärkeäksi. Aikamatkalla on myös hyvin yhteisöllinen toiminnan malli. Yhdessä tehdään aikamatkaa ja lähdetään liikkeelle jostain pienestä muistosta, jota sitten lasten kanssa työskentelään eteenpäin erilaisilla taidekasvatuksen menetelmillä. Samaa voidaan tehdä myös aikuisten kanssa. Ajatuksena onkin, että omat juuret ja osallisuus vahvistuvat tekemisen ja toiminnan myötä. Siitä tulee jotakin uutta ja yhteisesti jaettua sekä konkreettisesti näkyvää.

Esimerkki Aikamatkakaverista:

”Jokainen perhe toi päiväkotiin vanhan tekstiilin, jota oli lupa leikata ja käyttää askarteluun. Siihen tekstiilin pyydettiin mukaan muisto. Kenelle se on kuulunut, missä sitä on käytetty jne. Lasten kanssa sitten jaettiin ne tarinat yhdessä.

Pienryhmissä ryhdyttiin työstämään Aikamatkakaveria, kun ollaan ensin lähdetty yhdessä bussilla yhteiselle matkalle, missä oma kuva bussin ikkunassa muistuttaa siitä, että ollaan yhteisellä aikamatkalla. Pienempien kanssa tehtiin ryhmän yhteinen Aikamatkakaveri ja isommat tekivät sitten halutessaan ikioman. Materiaalina käytettiin näitä kotoa tuotuja materiaaleja.

Aikamatkakaveri tehtiin maskotiksi ja kaveriksi, jonka kanssa voi leikkiä ja retkeillä ja jota voi kuvata. Vaikkapa hämähäkki sai runkonsa vanhasta lapasesta ja jalkansa muista tuoduista tekstiileistä. Sitten tämä saattoi jatkua niin, että tämä yhdessä tehty Aikamatkakaveri lähetettiin reissuvihkon kanssa lasten kotiin ja se toi takaisin tullessaan jonkun muiston. Yhdessä päiväkodissa teemaksi valittu maatilan eläimet johtikin moniin muistoihin maatilan elämästä ja

eläimistä. Näitä muistoja käytettiin sitten pohjana draamatyöpajassa. Muistojen eläimistä valmistettiin pöytäteatterinuket ensimmäisessä työpajassa ja sitten seuraavassa nukketatteritaiteilija tuli vetämään pöytäteatterityöpajaa lapsille, jolloin käytettiin näitä muistoja draaman aineksina. Niitä hyödyntäen tehtiin sitten yhteinen nukketatteriesitys.”

Esimerkki monikulttuurisesta päiväkodista:

“Oli järjestetty Taitojen näyttely, johon perheet toivat vanhempien ja isovanhempien taitoja esille esinein, valokuvin, tekstiilein. Yhdessä perheessä perheen isä käänsi yötä myöten oman isänsä arabian kielisestä runokirjasta runoa, jotta se saatiin suomennettuna tuotua näyttelyyn. Isä olikin hyvin otettu siitä, että heidän sukunsa taito pääsi näin esille. Kokemus oli erittäin merkittävä myöskin lapselle. Näin lapsi pystyi uudelleen identifioitumaan tuohon paikkaan ja tilanteeseen ja samalla hän laajenee osaksi myös omaa kulttuuriaan. Hänellä on isoisa siellä jossain, jolla on tällainen taito. Näkökulma muuttuikin ihan toiseksi. Tämän kautta lapsi saa myös ihan omia tähän kulttuuriin ja elinpiiriin kuuluvia muistojaan. Tällä tavoin tehdäänkin juuri näiden lasten tulevaisuuden muistoja.”

EHYT ry:n koordinoima änni on ehkäisevän päihdetyön järjestöjen yhteishanke, jossa tuetaan erilaisia kasvatusyhteisöjä päihdekasvatustehtävässä kulttuurisensitiivisellä otteella. Ännissa tuetaan vanhempia ja ammattikasvattajia, erityisesti opettajia ja nuorisotyöntekijöitä. Pääasiallinen kohderyhmä hankkeessa on 5.–6.-luokkalaiset ja heidän kasvattajansa. Hankkeessa osallisuutta on pidetty koko ajan kantavana teemana, eikä vain lapsen omaa osallisuutta vaan myös kielen ja kulttuurin tuomaa osallisuutta. Yhteistyössä koulujen kanssa on kehitetty opettajille ja nuorisotyöntekijöille työkaluja avuksi omaan työhönsä. Tuotetut toimintamallit (Juteltaisko? ja änni yhdessä) on muokattu eri kielille ja niihin on tuotu kulttuurisensitiivisiä sisältöjä kohderyhmän tarpeiden mukaisesti.

Änni-hankkeen Juteltaisko?-mallissa kaikki perustuu kuvien käyttöön kasvatus- ja keskustelutuokioissa. Työskentelyssä on mukana erilaisia kuvia, joista keskustellaan. Kuvista valitaan käytettäväksi aina kyseessä olevaan ryhmään parhaiten sopivat kuvat. Pienryhmissä kirjoitetaan kuvien perusteella syntyviä tarinoita, joita sitten käsitellään yhdessä. Opettajalle on laadittu oma tukimateriaali keskustelun tueksi. Mallin mukaisesti toimintaan kuuluu myös vanhempien ilta, jolloin vanhemmille näytetään samat kuvat, he kirjoittavat omat tarinansa ja niistä jutellaan. Tämän jälkeen nämä lasten kirjoittamat näkemykset ja tarinat kerrotaan vanhemmille, mikä toimii oivana keinona tuoda lasten kertoma sellaisenaan vanhempien tietoon. Yksi Juteltaisko?-mallin tavoitteista on ollut herättää keskustelua päihdeasioista myöskin kotona. Juteltaisko?-malli on kehitetty sosiaalisen ja yhteiskunnallisen markkinoinnin periaatteita noudattamalla, eli kysymällä kohderyhmältä heidän toiveitaan, tarpeitaan ja ajatuksiaan. Kyselyillä ja haastatteluilla on kuultu niin oppilaiden, heidän perheidensä kuin opettajienkin ajatuksia. Kaikki mallissa mukana olevat kuvien aiheetkin ovat nousseet haastatteluiden ja kyselyiden pohjalta ja ovat nuoren piirtämiä ja toteuttamia. Kulttuurisensitiivisyyteen perustuen kehitettiin myös vanhempien vertaistoimintaa vahvistava Änni yhdessä -malli, jossa toiminta toteutetaan pienryhmissä ja erilaisissa matalan kynnyksen paikoissa.

“Tässä on koko ajan pidetty tärkeänä osallisuutta, eikä vain lapsen omaa osallisuutta vaan myös kielen ja kulttuurin, ryhmän omaa osallisuutta.”

Koulutus Elämään Säätiö toteuttaa lasten itsetunnon vahvistamiseen perustuvaa terveys- ja päihdekasvatusta. Terveyskasvatusohjelma on suunnattu 3–13-vuotiaille lapsille ja nuorille, ja sen tavoitteena on edistää lasten ja nuorten terveitä elämäntapoja sekä ehkäistä päihteiden väärinkäyttöä. Toiminnan kautta pyritään vahvistamaan ja tukemaan lapsen itsetuntoa antamalla hänelle tietoa omasta kehostaan ja sen ainutlaatuisuudesta. Opetuksen avulla kannustetaan lasta tekemään hyviä ja terveellisiä omaan elämään liittyviä valintoja sekä puolustamaan omaa hyvinvointiaan. Opetus toteutetaan yhteistyössä päiväkotien, koulujen ja vanhempien kanssa. Kullekin

ikäryhmälle on suunniteltu oma, elämyksellinen ja ikään perustuva pedagoginen lähestymistapa. Nämä vuosittain etenevät oppitunnit muodostavat kaikkiaan yhdeksän vuotta kestävästä opintokokonaisuudesta, joka etenee valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Kertatapahtuman sijaan opetuksessa pyritään pitkäkestoisuuteen. Toiminnassa mukana olevat tekniset apuvälineet toimivat mielenkiinnon herättäjinä ja pyrkimyksenä on tukea erilaisia oppimistyyliä. Tarkoituksena onkin, että lapset keskenään työskentelevät, jakavat tietonsa ja opettavat toisiaan. Aikuisen tehtävänä opetuksessa on enemmänkin huolehtia, että puhutaan oikeanlaisesta tiedosta. Lasten osallisuutta aiheeseen liittyen pyritään tukemaan käyttämällä orientoivia materiaaleja ennen Koulutus elämään -opetusta sekä opetustuokion jälkeen syventäen ja kerraten käsiteltyjä aiheita.

“Kun annamme lasten itse osallistua ja tehdä asioita, johtaa se toivottavasti myös siihen, että he voivat muutenkin osallistua ja tehdä asioita. Tullaan siihen, miten lapsi voi itse päättää ja valita asioita omassa elämässään.”

5.2 Haastavissa elämäntilanteissa

Pelastakaa Lasten, Perhehoitoliiton ja Pesäpuun yhteisessä PePPI -hankkeessa on keskeisenä tavoitteena ollut lisätä perhehoidossa elävien sijoitettujen lasten ja nuorten sekä heidän sijaisperheidensä sosiaalista hyvinvointia vapaaehtoistyön keinoin. Toiminnan kautta on toteutettu sijoitetuille lapsille ja heidän perheilleen erilaisia ryhmiä ja vapaaehtoisvoimin järjestettyjä toimintapäiviä. Kaikista näistä tapahtumista on pyritty kokoamaan myös lasten omaa palautetta ja kokemuksia. PePPI -hankkeessa yksi keskeinen toimintamuoto on ollut sijaisperheiden tukihenkilö- eli perhekaveritoiminnan organisointi. Perhekaveritoiminnan tarkoituksena on tarjota sijoitetulle lapselle perhekaveriksi turvallisia ja tavallisia aikuisia, joilla on aikaa ja halua tukea sijaisperhettä ja sijaisperheen lasta. Tukihenkilö tapaa perhettä tai lasta 1-3 kertaa kuukaudessa muutaman tunnin kerrallaan. Tukitoiminta lähtee aina

perheen ja lapsen tarpeista käsin. Tässä toiminnassa mukana on myös nuoria kokemusasiantuntijoita kertomassa omista kokemuksistaan sijoitettuna olost.

Lapsen osallisuuden huomioimiseksi tarvitaan sellaisia tapoja ja välineitä, joilla lapsikin pystyisi asioita välittämään. Näiden tapojen tuottaminen pitäisikin lähteä lasten omasta todellisuudesta käsin ja nähdä kaikki hetket kohtaamisen välineenä. Lasten kanssa työskentelyssä myös muiden alojen ammattilaisia hyödyntämällä voi tulla asioihin aivan uudenlaisia näkökantoja.

Esimerkkinä Terapeuttinen nukketeatteri -menetelmä:

“Valmistettiin kestävän kehityksen teemalla vanhoista ketsuppipulloista ja muista rasioista käsinukkeja. Tehtiin niille luonne, elämä ja roolit. Nukketeatteritaiteilijoiden avustamana opeteltiin keinoja saada nuket elämään. Järjestettiin sijaisperheille tapahtumia, joihin he tulivat kehittämään oman perheensä sisäistä vuorovaikutusta. Siellä kaikki rakensivat omat nukkensa, joiden avulla toteutettiin erilaisia vuorovaikutustehtäviä. Perheiden keskinäiset roolit tulivat ihanasti esille näitä nukkeja tehdessä. Työskentely avasi uusia näkökulmia asioihin, kun pystyi näkemään itsensä jonkun ulkopuolisen hahmon muodossa.”

Lapsen osallisuuden kannalta onkin merkityksellistä, ettei lapsen tarvitsisi lähteä kääntymään aikuisen kielelle vaan aikuinen kykenisi kääntymään lapsen kielelle, jolloin lapsi voi omissa hänelle sopivissa rajoissaan tehdä itsensä näkyväksi. Aikuisen tehtävänä onkin seuloa lapsen kertomasta se oleellinen tieto. Pitää siis opetella näkemään lapset uudella tavalla. Ajattelutavan muutosta tarvitaan nimenomaan sen ymmärtämiseen, että lapsella on monta kanavaa viestiä asioita. Aikuisen rooli onkin sitten kuulla ja huomata ne ja järjestää lapselle mahdollisuuksia viestiä itselleen luontaisella tavalla.

Sijoitettujen lasten ja heidän perheidensä osallisuuden tukeminen ja kehittäminen on vahvasti sisäänkirjoitettuna myöskin Pesäpuun Sijoitettu lapsi koulussa -malliin. SISUKAS-työskentelymallin avulla pyritään

ennaltaehkäisemään sijoitettujen lasten syrjäytymistä monitoimijaisen koulunkäynnin tuen avulla. SISUKAS-työskentelymalli on systeminen toimintamalli huostaanotetun ja sijoitetun lapsen koulunkäynnin tueksi. Malli toimii sosiaalityöntekijälle välineenä järjestää organisoidummin lapsen tuki. Toimintamallin ajatuksena on kouluttaa ammattilaisia mahdollisimman monialaisesti koskien kaikkia sijoitetun lapsen koulunkäynnin kanssa tekemisissä olevia. Toimintamallin mukaisesti lapsi osallistuu koko prosessiin ja pystyy vaikuttamaan siihen, mitä milloinkin tapahtuu. Lapsen osallisuutta tuetaan kaikissa vaiheissa ja hänen mielipiteitä kuullaan koko matkan ajan. Lasta myös tiedotetaan asioista jokaisessa vaiheessa. Lähestymistavassa otetaan huomioon lapsen oma ikätaso ja kehitysvaihe. Mallin perusideana on vahvasti yksilöllistää koko toiminta vastaamaan lapsen omia tarpeita. Toiminnan kulmakiviin kuuluu vahvasti myös voimavarakeskeisyys. Siinä ei etsitä diagnooseja tai leimata lasta, vaan mietitään, missä lapsi on hyvä, mitkä ovat hänen voimavaransa ja vahvuutensa. Mallissa lapselle tehdään näkyväksi hänen oma kehittyksensä.

SISUKAS-mallissa keskeisessä asemassa on konsultoiva tiimi, johon kuuluu psykologi, erityisopettaja ja sosiaalityöntekijä. Mallissa sosiaalityöntekijä toimii toiminnan aloittajana ja kokoajana sekä ottaa yhteyttä eri yhteistyötahoihin. Toimintaan kuuluu alku- ja loppukartoitus. Alkukartoituksessa kartoitetaan lapsen vahvuuksia ja tuen tarpeita. Apuna kartoituksessa käytetään standardoituja testejä, joilla pystytään vertaamaan lasta hänen omaan ikätasoonsa. Tämän lisäksi käytetään myös kyselyitä, joiden avulla selvitetään sijaisvanhemmilta, opettajalta ja lapselta, kuinka lapsi koulussa voi. Kyselyissä kartoitetaan oppimista, akateemisia taitoja ja kognitiivisia kykyjä sekä myös psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia. Kartoituksen perusteella lapselle laaditaan tuen tarpeisiin perustuva kirjallinen suunnitelma, jossa määritellään ne asiat, joita lapsi harjoittelee parin vuoden mittaisen tuen ja seurannan jakson ajan. Tämän jakson aikana koko tiimi kokoontuu säännöllisesti seurantatapaamisiin aina tarpeen mukaan. Yhteisten tapaamisten tarkoituksena on kyetä nopeasti reagoimaan, mikäli lapsi tarvitseekin enemmän tukea. Kahden vuoden mittaisen tuki ja seurantajakson jälkeen tehdään seurantakartoitus. Tämä kartoitus tehdään käyttäen samoja menetelmiä kuin toiminnan alkaessa, jotta pystytään

vertaamaan, mitä kahden vuoden aikana on tapahtunut: onko lapsi hyötynyt saamastaan tuesta vai tarvittaisiinko jotain vielä lisää? Loppukartoituksessa voidaan sopia myös, minkälaista yhteistyötä lapsen kanssa olisi hyvä vielä jatkaa.

“Lapsi osallistuu koko prosessiin ja pystyy vaikuttamaan siihen, mitä siinä tapahtuu. Lapsen osallisuutta tuetaan kaikissa vaiheissa ja lapsen mielipide myös kuullaan alusta lähtien. Lasta tiedotetaan jokaisessa vaiheessa.”

Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön Perhetalkoot-toiminnan tavoitteena on lisätä sijoitettujen lastensuojelulasten ja heidän perheidensä hyvinvointia kansalaistoiminnan keinoin Helsingin Pitäjänmäellä, jossa toimii kolme intensiivihoidon osastoa. Toiminnan kohderyhmänä ovat osastolla olevat 12–17-vuotiaat nuoret. Toiminnan kautta nämä lapset ja nuoret saavat mahdollisuuksia nähdä ihan tavallisia ihmisiä, jotka eivät ole joko sosiaalityöntekijöitä tai osastolla hoitajina. Hankkeessa on testattu jo olemassa olevia kansalaistoiminnan malleja sekä kehitetty ja mallinnettu uusia. Merkittävää on ollut henkilökunnan lisääntynyt tietämys toiminnasta. Yhteistyössä heidän kanssaan on pohdittu sellaisia tarpeita, joissa kansalaistoiminta ja vapaaehtoistyö voisi toimia tukena. Monesti riittää turvallinen aikuinen, jonka kanssa osastohoidossa oleva lapsi tai nuori voi tapailla ja viettää kiireetöntä aikaa. Toiveet ja tarpeet lähtevät aina lapsesta ja nuoresta käsin. Ajan mittaan vapaaehtoistoiminnan toivotaankin muodostuvan vastavuoroiseksi ja tasapuoliseksi suhteeksi, toki aina lapsen ja aikuisen väliseksi suhteeksi. Toiminnalla pyritään siihen, että se olisi myös vapaaehtoiselle antoisaa ja arvokasta. Perhetalkoot-toiminnassa räätälöidään jokainen tehtävä lasten ja perheiden tarpeiden ja toiveiden mukaisesti. Vapaaehtoisvoimin on ollut mahdollisuus järjestää isojakin tapahtumia ja nuoret ovat saaneet myös mahdollisuuksia sellaisiin elämyksiin, joita he eivät välttämättä muuten voisi saada.

“Toiveet ja tarpeet lähtevät lapsesta ja nuoresta käsin. Yhteistyön voi lapsi aina halutessaan myös lopettaa. Parhaimmillaan voi yhteistyöstä muodostua vaikka elinikäinen.”

Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe -toiminta on rikostaustaisten lapsi- ja perhetyön koordinoitua. Toiminnan kautta järjestetään perheleiritoimintaa vangeille ja heidän perheenjäsenilleen. Toimintaan kuuluu kiinteästi lasten oloihin, olosuhteisiin ja tilanteisiin vaikuttaminen ja myös lasten- ja nuorten vertaisryhmätoiminta. Ehjä perhe -toiminnan keskiössä on lakeihin ja linjauksiin vaikuttaminen. Lapsilähtöistä koulutusta ei aiemmin ole ollut rikosseuraamus puolella lainkaan tarjolla, vaikka lapsen osallisuuden ja edun tulisi näkyä myös päätöksenteossa. Ehjä perhe -toiminnan tarkoituksena onkin pitää näitä asioita esillä ja kertoa, että lapset pitäisi kaikella tavalla huomioida paremmin. Ruohonjuuritason työllä onkin saatu laki ja linjaukset täydentämään toisiaan.

”Ensin lapsen pitääkin tulla näkyväksi, ennen kuin hän voi tulla osalliseksi.”

Leiritoiminnan pyrkimyksenä on olla kuntouttavaa toimintaa. Leireillä on lapsille ja nuorille aina omat ryhmänsä, joissa he käsittelevät omalla tavallaan ja ohjatusti sitä, mitä perheen muuttunut tilanne on tarkoittanut heidän näkökulmastaan. Lasten vertaisryhmätoiminta rikostaustaisten lapsille ja nuorille pyrkii tarttumaan lapsen välittömiin osallisuuden ja tuen tarpeisiin. Vertaistuellisten videoiden avulla pyritään samanaikaisesti lakitason vaikuttamisen kanssa tarjoamaan myös jotain välittömästi konkreettista näille lapsille ja nuorille. Myös vanhemmille tarjotaan välineitä, kuinka he voisivat huomioida lasta näissä tilanteissa. Erittäin tärkeää olisikin saada vanhemmat motivoitumaan siinä, että he puhuisivat lapsilleen aina totta. Silloin he pystyvät parhaiten välittämään lapsilleen sen tunteen, että heillä ei ole hätää ja asiat kyllä järjestyvät tilanteesta huolimatta.

“Lasten vertaisryhmätoiminta rikostaustaisten lapsille ja nuorille tarjoaa lapselle välitöntä osallisuutta ja tukea. Vertaisryhmätoiminta mahdollistaakin lapsen auttamisen samanaikaisesti, vaikka olosuhteet eivät olisikaan kauhean hyvät.”

5.3. Hyödyntäen nykytekniikan keinoja

Yhtenä osana Väestöliiton Perheystävällisesti töissä vaikuttamishanketta on tuotettu lapsen osallisuutta tukemaan Oma Päivä -mobiilipeli. Hankkeessa Oma Päivä -mobiilipeli on osa vanhemmille suunnattua toimintalinjaa, jonka puitteissa on mietitty vanhemmille suunnattuja tietopaketteja ja kehitetty nettisivuja.

“Perheystävällisyys on ymmärrystä, asennetta, toimintoja ja käytäntöjä.”

Oma Päivä -peliä voisi kuvata “lapsi keskiössä, mutta vanhemmat kiinteästi mukana” -peliksi. Oma Päivä -pelin lanseeraus tapahtui kesällä 2016 Pori Jazz Kids -festivaaleilla. Ajatus pelistä syntyi lasten kiinnostuksesta vanhemmille suunnattua Testaa, onko työpaikkasi perheystävällinen -testiä kohtaan. Oma Päivä -peli onkin suunniteltu tuolle testille pariksi ajatuksella kuulla myöskin lapsen näkökulmaa työn, perheen ja arjen yhteensovittamisessa. Oma Päivä -peli on toiminnaltaan interaktiivinen kuvakirja tai tarina, johon on mahdollisuus kuvata ilmeitä ja äänittää viestejä sekä piirtää. Pelin kohderyhmänä on noin 5–10-vuotiaat lapset. Pelin avulla vanhemmilla onkin mahdollisuus nähdä, miten lapsi kokee tai näkee asiat. Peli voi toimia myöskin ammattilaisille apuvälineenä osallistavaan keskustelun herättelyssä eri tilanteissa. Oma Päivä -peli toimii hyvin kertaluontoisena tutkailuna ja keskusteluna, eikä se siksi olekaan koukuttava. Pelin avulla vanhempi saa tietoonsa lapsen ajatuksia ja kokemaa. Tuo tieto voikin toimia herättäjänä vanhemmalle pohdittaessa asioita lapsen näkökulmasta. Pelin avulla saattaa tulla näkyväksi jotain, mitä aikuinen ei ole osannut edes ajatella. Joskus nämä asiat saattavat tehdä myös kipeää, kun totuus tulee lapsen suusta. Näin peli toimiikin oivana apuvälineenä lapsen osallisuuden tukemisessa.

6 POHDINTAA LAPSEN OSALLISUUDEN TOTEUTUMISESTA EMMA & ELIAKSESSA

“Lapsuus ei ole menneisyyttä. Se on syvyys kaiken takana.”

(Bo Carpelan)

Kaikki nämä esimerkit toimivat omalta osaltaan mallina lapsen osallisuuden huomioimisessa. Toisissa Emma & Elias -toiminnoissa lapsen osallisuus kulkee selvemmin läpi koko toiminnan, kun taas toisissa toiminnan muoto on sellainen, että lapsen osallisuus on mukana enemmänkin asenteena. Niin tai näin, lapsen osallisuuden näkökulmaa on pidetty monella tavalla yllä näiden Emma & Eliaksessa mukana olevien hankkeiden ja toimintojen kautta. Lapsen asiaa on tuotu näkyvämmäksi, on ylläpidetty keskustelua moniarvoisemmasta yhteiskunnasta liittyen lasten ja lapsiperheiden arkeen ja on pyritty luomaan ja tarjoamaan keinoja lasten ja lapsiperheiden sosiaalisen hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden vahvistamiseksi. Toimintojen kautta on myös nostettu esille lapsiperheiden arkeen liittyviä haasteita ja epäkohtia sekä samalla tuettu lapsiperheiden arjen hallintaa. Toiminnot ovat myös monilta osin lisänneet toiminnallisia ympäristöjä lapsen ehdoilla tapahtuville harrasteille ja osallistumiselle sekä lasten omille sosiaalisille verkostoille.

“Tahtoisin leikkiä tuulen kanssa ja kohota korkealle.

Tahtoisin palasen taivasta ja pilviä tyynyn alle.

*Tahtoisin juosta kuin tuulispää ja löytää sinisen saaren
tai kiivetä korkean vuoren päälle ja omistaa sateenkaaren.*

Tahtoisin tanssia metsässä ja rakentaa majan puuhun.

Tahtoisin saada myös hopealaivan ja purjehtia kuuhun.”

(Positiivarit.fi: Värssypankki)

LÄHTEET

- Alhanen, K. (2016). *Dialogi demokratiassa*. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Ebeneser-säätiö. Aikamatkalla-hanke (i.a.) Saatavilla 18.8.2017.
<http://www.aikamatkalla.fi/>
- Ebeneser-säätiö. Aikamatkalla -hankesuunnitelma.
- Ehyt ry. Ånni-hanke. (i.a.) Saatavilla 16.8.2017.
<http://ånni-fi/>
- Eskel, P. & Marttila, M. (2013). Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä.
 Teoksessa P. Marjanen, M. Marttila & M. Varsa (toim.) *Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille* (s. 75-96). Jyväskylä: PS-kustannus.
- From, K. & Koppinen, M-L. (2012). *Menossa mukana. Tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistuminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hakalehto-Wainio, S. (2013). Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa (sivut 17-52). Teoksessa S. Hakalehto-Wainio & L. Nieminen (toim.) *Lapsioikeus murroksessa* (s.17-52). Helsinki: Helsingin Kamari Oy.
- Heinonen, H. & Kuikka, M. (2013). Lapsen oikeuksien toteutuminen nyky-yhteiskunnassa. Teoksessa P. Marjanen, M. Marttila & M. Varsa (toim.) *Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille* (s. 197-227). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helsingin Diakonissalaitos. Perhetalkoot-toiminta. (i.a.) Saatavilla 15.6.2017.
<https://www.hdl.fi/fi/perhetalkoot>
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. (2013). Lapset lastensuojelun osallisina.
 Teoksessa M. Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä* (s.149-164). Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Karlsson, L. (2005). Tie osallisuuteen. Osallisuus yhdessä lasten kanssa. Teoksessa T. Stenius & L. Karlsson *Yhdessä lasten kanssa. Seikkailu osallisuuteen* (s.8-11). Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Koulutus Elämään Säätiö (i.a.) Saatavilla 4.6.2017. <http://www.koulutuselamaan.fi/>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö KRITS. Ehjä perhe -toiminta. (i.a.) Saatavilla 15.8.2017.
http://www.krit.fi/fin/palvelut/ehja_perhe_-toiminta/
- Lauerma, L & Holopainen A. (17.8.2017). Henkilökohtainen tiedonanto. Ebeneser-säätiö. Aikamatkalla-hanke.
- Leinonen, J., Venninen, T. & Ojala, M. (2011). Osallisuuden kulttuurin kehittäminen. Päivähoitohenkilöstön näkemyksiä lasten osallisuuden tukemisesta.

- Teoksessa A-R. Mäkitalo, S. Nevanen, M. Ojala, S. Tast, T. Venninen & B. Vilpas (toim.) *Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II* (s.83-98). Helsinki: Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 25.
- Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa, M. (2013). Johdanto. Teoksessa P. Marjanen, M. Marttila & M. Varsa (toim.) *Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille* (sivut 9-16). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mäkelä, J. (2011). Osallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle. Teoksessa S. Nurmi & K. Rantala (toim.) *Näyn & kuulun. Lapsen etu ja osallisuus* (s.13-23). Helsinki: Lasten Keskus Oy.
- Oraluoma, E. (13.6.2017). Henkilökohtainen tiedonanto. Pesäpuu ry. Sisukas-malli.
- Pajulammi, H. (2013). Lapsen oikeus osallistua. Teoksessa S. Hakalehto-Wainio & L. Nieminen (toim.) *Lapsioikeus murroksessa* (s. 89-123). Helsinki: Helsingin Kamari Oy.
- Pajulammi, H. (2014). Lapsi, oikeus ja osallisuus. Yliopistollinen väitöskirja. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Parviainen, M. (17.8.2017). Henkilökohtainen tiedonanto. Pelastakaa Lapset. PePPi -hanke.
- Pelastakaa Lapset, Pesäpuu ja Perhehoitoliitto. PePPi -hanke. (i.a.) Saatavilla 18.8.2017. <http://peppivoimaa.fi/>
- Pesäpuu ry. Sisukas-malli. (i.a.) Saatavilla 13.6.2017. <http://sijoitettulapsikoulussa.fi/>
- Pitkänen, M. (15.6.2017). Henkilökohtainen tiedonanto. Helsingin Diakonissalaitos. Perhetalkoot.
- Pollari, K. & Hoikkala, S. Osallisuuden elementit. Ammattilaisten taito luo pohjaa lapsen osallisuudelle. *Vammaisen lapsen näkemysten selvittäminen*. Lastensuojelun Keskusliitto. Saatavilla 20.8.2017. <http://lslk.e-julkaisu.com/vammaisen-lapsen-nakemysten-selvittaminen/>
- Saastamoinen, K. (2010). *Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Sassi, T. (15.8.2017). Henkilökohtainen tiedonanto. Kriminaalihuollon tukisäätiö KRITS. Ehjä perhe -toiminta.
- Sipinen, L. (16.8.2017.) Henkilökohtainen tiedonanto. Ehyt ry. änni-hanke.
- Teikko, S. (1.6.2017). Henkilökohtainen tiedonanto. Koulutus Elämään Säätiö.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016). Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Saatavilla 19.6.2017.

http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Varjos, K. (31.5.2017). Henkilökohtainen tiedonanto. Väestöliitto. Oma Päivä - mobiilipeli.

Väestöliitto. Oma Päivä -mobiilipeli. (i.a.) Saatavilla 2.6.2017.

<http://www.parassyy.fi/vanhemmille/oma-paiva/>